

เก็บตกจากงานสัมมนา

การบรรยาย

“นาและข้าวในสำนักชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุกติ มุกดาวิจิตร

“วิถีข้าว วิถีชีวิตในการบูรณาการทางสังคมไท”

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ สายพันธ์

เรียบเรียงโดย เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาค

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิพิธภัณฑ์ธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ ได้รับเกียรติจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร มาบรรยายหัวข้อ “นาและข้าวในสำนึกชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ สายพันธ์ มาบรรยายหัวข้อ “วิถีข้าว วิถีชีวิตในการบูรณาการทางสังคมไท” เป็นส่วนหนึ่งของการสัมมนาวิชาการ “คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2556 ณ ห้องประชุมประกอบ หุตะสิงห์ อาคารอเนกประสงค์ 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

ในการบรรยายทั้งสองหัวข้อในครั้งนี้เป็นการบรรยายประกอบภาพถ่ายและข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าของท่านทั้งสอง โดยในหัวข้อ “นาและข้าวในสำนึกชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร ได้เปิดประเด็นโดยการตั้งข้อสังเกตและประมวลความเข้าใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการเข้าใจเรื่องนา-ข้าว และการเพาะปลูก โดยได้ตั้งข้อเสนอมุ่งเห็นถึงวิธีที่จะเข้าใจวัฒนธรรมและสังคมข้าว 2 วิธี คือ 1) เข้าใจสังคมข้าวที่เป็นที่ราบ และ 2) เข้าใจจากข้างใน โดยดูความต่างในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แรกเริ่มผู้บรรยายได้อ้างอิงงานของเจมส์ ซี. สก็อตต์ (James C. Scott) ที่ได้แบ่งหลักวัฒนธรรมการเกษตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ *วัฒนธรรมข้าวหรือวัฒนธรรมเมล็ด* (วัฒนธรรมที่ราบ มีความชัดเจน) และ *วัฒนธรรมหัว* (วัฒนธรรมที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล มีความกำกวม) พร้อมทั้งได้อธิบายถึงการกำเนิดรัฐว่า ในช่วงก่อนทศวรรษ 1950 รัฐที่ราบไม่สามารถเข้าไปมีอำนาจในดินแดนแถบที่สก็อตต์เรียกว่า “โซเมีย” (Zomia) ตามนิยามทางภูมิศาสตร์ที่เสนอเป็นครั้งแรกโดยวิลเลียม ฟาน เซนเดล (Willem van Schendel) หมายถึงดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่อยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเลเกิน 200 เมตร ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐที่มีศูนย์กลางอยู่ในเขตที่ราบลุ่ม ทั้งนี้เพราะรัฐมีการก่อตัวที่ที่ราบและขยายอำนาจตามศักยภาพในการเข้าถึงจากศูนย์กลางตามภูมิศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันการตีเส้นแบ่งเขตแดนรัฐสมัยใหม่ โดยใช้สันปันน้ำ ร่องน้ำลึก ฯลฯ ได้สะท้อนให้เห็นอำนาจรัฐที่สัมพันธ์กับภูมิศาสตร์การเมืองและภูมิศาสตร์วัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน

วัฒนธรรมข้าว กับ วัฒนธรรมหัว

ผู้บรรยายได้อธิบายถึงการเกิดรัฐของวัฒนธรรมข้าวหรือวัฒนธรรมเมล็ดที่อยู่ในพื้นที่ราบที่อุดมสมบูรณ์ ใกล้เคียงปากแม่น้ำ และจำเป็นต้องมีเรื่องระบบชลประทานด้วย ไม่ว่าจะเป็คน คลอง เขื่อน¹ พร้อมทั้งมีการเก็บภาษี เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการจัดองค์กรขนาดใหญ่ ที่คนมีอำนาจเฉพาะและเชี่ยวชาญพิเศษในการบริหารจัดการ มีชนชั้นและการรวมกลุ่ม และที่น่าสนใจยิ่งกว่านี้ คือ มีการเกิดรัฐของวัฒนธรรมเมล็ดหรือวัฒนธรรมข้าวในภาคพื้นสมุทรตามหมู่เกาะบางแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

หากคิดในเชิงเปรียบเทียบ วัฒนธรรมหัวจะมีความได้เปรียบมากกว่าวัฒนธรรมข้าวหรือเมล็ด คือ หากยังไม่ทำการเก็บผลผลิต หรือยังไม่ขุดหัวจากใต้ดินจะอยู่ได้นานกว่า ในขณะที่เมล็ดต้องเก็บเกี่ยวตามช่วงระยะเวลา ด้วยเหตุนี้ผู้บรรยายจึงตั้งข้อสังเกตว่าผลผลิตจากหัวเป็นสิ่งที่ประเมินไม่ได้จากการมองเห็นจากข้างบน นั่นเป็นเพราะผู้มีอำนาจไม่สามารถคิดคำนวณผลผลิตได้เมื่อเทียบกับวัฒนธรรมเมล็ดที่สามารถเห็นผลผลิตจากรวงจากฝัก ขณะเดียวกันการอยู่บนที่สูง ระบบชลประทานไปไม่ถึง ทำให้ดินเสื่อมไว ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ผลผลิตจึงมีจำกัด คนในกลุ่มมีน้อย การย้ายถิ่นบ่อยจึงเกิดขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นในการสร้างสังคมขนาดใหญ่ที่ซับซ้อน ผู้บรรยายได้ยกตัวอย่างกลุ่มกระเหรี่ยงที่ไม่ได้สร้างถาวรวัตถุ สิ่งก็ตามมาสังคมจึงมีขนาดเล็ก ทั้งนี้สังคมขนาดใหญ่ในที่สูงเพิ่งมีขึ้นหลังจากมีการค้าฝิ่นให้กลายเป็นสินค้าหลัก ชุมชนบนที่สูงจึงมีถาวรวัตถุ และประชากรเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นแรงงาน ผู้บรรยายจึงคาดการณ์ว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมและการเกษตรมีส่วนเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

¹ ผู้บรรยายกล่าวถึงภาคกลางของประเทศไทยว่า 80% ต้องมีระบบชลประทาน ไม่ว่าจะเป็คน คลอง เขื่อนหรือแม่น้ำขุด.

มิติทางวัฒนธรรมทางภาษากับวัฒนธรรมการเพาะปลูก

ในเมื่อภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การมีอักษรหรือตัวเขียนจึงแสดงถึงหลักฐานทางวัฒนธรรม ผู้บรรยายได้ยกตัวอย่าง กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่ไม่มีตัวอักษร คนทั่วไปอาจมองถึงความไร้อารยธรรม ไม่มีประวัติศาสตร์ แต่ในมุมมองกลับกันชาวม้งเองอาจไม่ต้องการให้ใครมาสืบสาวราวเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ตนก็ได้ รวมทั้งอยากมีเพียงแค่ความทรงจำระยะสั้น อีกปัญหาหนึ่งของสังคมพื้นที่สูง คือ ไม่มีศักราช ดังนั้นในกรณีของการไม่มีศักราชที่ดี หรือการไม่มีตัวอักษรที่ดี เมื่อจะทำการสืบเรื่องราวต่างๆ ต้องสืบจากเหตุการณ์และสำนึกที่สังคมมีร่วมกัน

อีกประเด็นที่ผู้บรรยายได้ตั้งข้อสังเกตไว้และยังไม่เป็นที่ประจักษ์ คือ เรื่องของคำเรียกของกระบวนการของข้าวในสังคมไทย ตั้งแต่เป็นเมล็ดข้าว ต้นข้าว ทุ่งข้าวหรือนาข้าว ข้าวเปลือก ข้าวสาร และข้าวสวย แต่ในเวียดนามจะเป็นคำเรียกเฉพาะตลอดกระบวนการของการปลูกข้าว

ท้ายที่สุดในเรื่องของวัฒนธรรมภาษา ผู้บรรยายได้ตั้งข้อสังเกตในภาพรวมว่า ในพื้นที่สูงจะมีความต่างของภาษาอยู่มาก เหตุเพราะผู้คนได้หลบหนีจากอำนาจรัฐในที่ราบลุ่มและการมีตลาดนัดในพื้นที่สูงยังกลายเป็นจุดรวมพล และแลกเปลี่ยนของหลากหลายทางชาติพันธุ์อีกด้วย กล่าวคือ ผู้บรรยายได้จินตนาการว่าทุกพื้นที่ที่มีความหลากหลาย แต่จะมีความหลากหลายมากเมื่ออยู่พื้นที่สูง ความหลากหลายและไม่หลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมสัมพันธ์กับการก่อตัวของอำนาจรัฐที่ก่อตัวจากชุมชนทางการเกษตร กล่าวอีกนัย คือ การเกษตรแบบเมล็ดหรือข้าวกับการเกษตรแบบหว่านก่อให้เกิดสังคมที่ต่างกันและมีส่วนในการก่อตัวของรูปแบบวัฒนธรรมที่ต่างกันด้วย

พื้นที่วัฒนธรรมข้าวและวัฒนธรรมหัว กับการรับวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

ในตัวของวัฒนธรรมข้าว หรือวัฒนธรรมเมล็ดเป็นวัฒนธรรมที่ค่อนข้างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความคล้ายคลึงกันสูงมาก แต่ก็ย่อมมีความต่างกัน ที่น่าสนใจคือ มีการเปิดโลกเพื่อรับสิ่งต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งผู้บรรยายได้ยกเอาตัวอย่างเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น มะละกา สิงคโปร์ ภูเก็ต หรือแม้กระทั่งอยุธยา มาอธิบายเพื่อให้เข้าใจภาพถึงการเป็นพื้นที่นำเข้าไปของวัฒนธรรมต่างๆ และนำมาซึ่งการเข้ามาของรูปแบบการจัดการทางสังคม เทคโนโลยี และอำนาจจากโลกภายนอก จนก่อให้เกิดชนชั้น สังคม และระบบชายเป็นใหญ่ขึ้น อีกทั้งได้เสริมว่า ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 พบลักษณะที่สอดคล้องกับที่ราบหรือวัฒนธรรมเมล็ดว่า บทบาทหญิง-ชายจะไม่สูงมาก แต่จะมีเรื่องชนชั้นมากกว่า ขณะที่ในพื้นที่สูงหรือวัฒนธรรมหัว เรื่องชนชั้นจะไม่เท่าสังคมที่ราบ แต่มีเรื่องบทบาทหญิง-ชายเข้ามาแทนที่

ผู้บรรยายได้ยกตัวอย่างกลุ่มชาวม้งในเขตเวียดนามที่สามารถปลูกข้าวในที่สูงได้เป็นเวลานาน โดยได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นการรับเทคโนโลยีและการที่รัฐบาลเวียดนามเข้ามาควบคุมดูแลเป็นสำคัญ เพราะแต่เดิมม้งมีอาชีพทำไร่ไม่ไช้

ท้ายที่สุดแล้ว นอกจากวัฒนธรรมข้าวและวัฒนธรรมหัวซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกันแล้ว ในวัฒนธรรมข้าวยังมีความหลากหลายซับซ้อนในการจัดการพื้นที่ราบลุ่มอีกด้วย แต่สิ่งที่ระบุได้ในที่นี้คือ วัฒนธรรมจากภายนอกมีส่วนในการจัดการรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ด้วย

จาก “นาและข้าวในสำนึกชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” มาสู่ “วิถีข้าว วิถีชีวิตในการบูรณาการสังคมไท” ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ สายพันธ์

การบรรยายในช่วงแรก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ สายพันธ์ ได้ให้แนวทางการศึกษาและบรรยายชี้เฉพาะใน 2 ประเด็นหลัก คือ การแพร่กระจายทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethno-linguistics) และโบราณคดี (archaeology) แหล่งเกษตรกรรมเพาะปลูกข้าว

โดยเฉพาะเขตตอนกลางของแม่น้ำแยงซีเกียง กระทั่งในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่ง 2 ประเด็นดังกล่าวถูกนำมาเชื่อมโยงในมิติความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานทางโบราณคดีกับหลักฐานทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าระบบภาษา กล่าวคือ ภาษาเป็นหลักฐานสำคัญที่นำไปสู่ข้อมูลทางโบราณคดีในเรื่องข้าว ซึ่งระบบภาษา (พูด) ที่สำคัญในการอธิบาย คือ

1. กลุ่มตระกูลไท (Tai languages)²
2. กลุ่มตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic languages)³
3. กลุ่มตระกูลจีน (Chinese languages)
4. กลุ่มออสโตรนีเซียน (Austronesian languages)

กลุ่มภาษาตระกูลไทและแหล่งเกษตรกรรมเพาะปลูกข้าว

กลุ่มภาษาตระกูลไทและแหล่งเกษตรกรรมเพาะปลูกข้าว ผู้บรรยายได้อ้างอิงข้อเสนอของโลรองต์ ซาการ์ท (Laurent Sagart (2005)) ที่กล่าวว่าภาษาตระกูลไทมีอายุเก่าแก่กว่า 4,000 ปี ผู้พูดภาษาในกลุ่มนี้ทำการเกษตรกรรมแบบปลูกข้าวในนาหลุ่ม เพราะพบหลักฐานเป็นเมล็ดข้าว ซึ่งวัฒนธรรมปลูกข้าวในกลุ่มนี้พบในพื้นที่ตอนกลางของกลุ่มน้ำแยงซีเกียง มานานกว่า 10,000 ปีแล้ว ในขณะที่ผู้พูดภาษาในกลุ่มตระกูลออสโตรเอเชียติกหรือกลุ่มทางเวียดนาม และผู้พูดภาษากลุ่มออสโตรนีเซียนหรือผู้ตั้งถิ่นฐานตามหมู่เกาะมีอายุ 5,000-6,000 ปี นั้นเท่ากับว่าในทางภาษาศาสตร์ภาษาตระกูลไทมีอายุน้อยกว่าภาษาในตระกูลอื่นในพื้นที่การเกษตรเพาะปลูกข้าวทางตอนกลางลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง

² กลุ่มตระกูลไท มีการกระจายตัวของผู้ใช้ภาษากลุ่มนี้ตั้งแต่ทางตอนล่างของแยงซีเกียง ไหลลงมาทางข้างล่างอย่างไทย ลาว บางส่วนของกัมพูชา ตอนบนของเวียดนาม และพม่า.

³ กลุ่มตระกูลออสโตรเอเชียติกมีการกระจายตัวอยู่แถบเวียดนาม กัมพูชา ซึ่งรวมถึงกลุ่มภาษามอญ-ขแมร์-เวียดนาม.

ผู้บรรยายได้กล่าวรายละเอียดว่า บริเวณตอนใต้ของแขวงซีเกียง ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มไท ออสโตรเอเชียติก และจีน พบว่าเป็นแหล่งชุมนุมของผู้คนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือ 10,000 ปีมาแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูก ที่ให้ผลผลิตจำนวนมาก ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่าเรื่องการเพาะปลูกเรื่องข้าว ไม่ได้อิงกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นสังคมโดยรวม ทั้งนี้เพื่อที่เราจะได้ไม่ต้องยึดติดว่าเราเป็นเจ้าของวัฒนธรรมข้าว

“ความโทเมือง” ของไทดำในสิบสองจุไท: หลักฐานสะท้อนการบูรณาการไท

ผู้บรรยายได้กล่าวถึง “ความโทเมือง” หลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) แบบจารีต ที่ชี้ให้เห็นถึงการบูรณาการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของข้าว ลักษณะของเอกสารจะเป็นการซักถามเกี่ยวกับเรื่องของเมือง ซึ่งในตอนต้นของเอกสารดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นตำนาน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลก สร้างมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ผู้บรรยายได้ยกตัวอย่างประโยคที่ปริวรรตแล้ว ซึ่งได้มาจากเมืองแกน ในหน้าที่ 3 ประโยคที่ 37 ดังนี้

“โงงหนายหมากเต้าพุงมี”

“สามฮ้อยสามสิบสิ่งข้าวในนา”⁴

⁴ สามฮ้อยสามสิบสิ่งข้าวในนา ตีความได้ว่า มีความมากมายหลายชนิด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทางภาษาศาสตร์ถึงคำเรียกชื่อข้าวต่างๆ ว่าเป็นคำที่ใช้ร่วมกันในกลุ่มตระกูลไทจำนวนมาก และแสดงให้เห็นถึงสังคมไทเป็นสังคมที่ตั้งถิ่นฐานในแหล่งเกษตรกรรมเพาะปลูกข้าวมาเป็นเวลาช้านาน.

ข้าวในภาษาของกลุ่มจ้วง ซึ่ง ปราณี กุลละวณิชย์ (2536) ได้ศึกษาหมวดคำศัพท์ที่ว่าด้วยการปลูกข้าว ชี้ให้เห็นว่าจ้วงไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดมีอาชีพหลักในการทำนา และลักษณะนาตามสภาพภูมิประเทศ เช่น ตามไหล่เขาสูง (นาคา/นาฮา) นาที่ราบ (นาฟิง/นาเฟียง) นาขั้นบันได (นาไล) และหน่วยชุมชนที่เรียกว่าหมู่บ้าน จะใช้ชื่อต้นว่า นา ทั้งในจ้วงเหนือและจ้วงใต้.

“สามชอยสามลึงปนาในน้ำ”

“สามชอยสามลึงพันโคนโลงเมืองลุม”

“เทงโลมอดหมอมมือ”

“หนังกวงหมายหมากเตาฟง”

“ใหทาวสงทาวเงิน”

“เอาโลงมาแต่งแผนดินเมืองลุม”

จาก “ความโทเมือง” ข้างต้น ผู้บรรยายอธิบายว่า พญาแฉนจะส่งสิ่งต่างๆ มาให้เพื่อสร้างเมือง สร้างสังคมใหม่ โดยเริ่มจากเอาข้าวมาไว้ในนา, เอาปลามาไว้ในน้ำ, เอาประชาชนมาไว้ที่เมือง, เอาผู้รู้ นักปราชญ์ ผู้ประกอบพิธีความเชื่อ มาไว้ที่เมือง และเอาท้าวมาเป็นผู้ปกครอง ทั้งหมดเอามาเพื่อสร้างบ้านสร้างเมือง สร้างสังคม ซึ่งผู้บรรยายกล่าวว่า บท “ความโทเมือง” นี้เป็นจุดกำเนิดสังคมไทที่สำคัญ เพราะสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างสังคมต้นกำเนิด อีกนัยยะหนึ่งทำให้ทราบว่าข้าว ปลา ประชาชน ผู้รู้ และผู้ปกครองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเมือง

นอกจากบันทึกของ “ความโทเมือง” ผู้บรรยายอธิบายอีกว่า ความคิดในการสร้างสังคมต้นกำเนิดได้ปรากฏให้เห็นในหลักฐานการบันทึกที่สำคัญอีกกลุ่มของสังคมไท คือจารึกสุโขทัย ที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” หรือหลักฐานของไทยดำ ที่กล่าวว่า “ข้าวในนา ปลาในน้ำ”

ข้าวจึงสะท้อนลักษณะสังคมไทที่บูรณาการขึ้นมาจากสังคมเกษตรกรรมที่เพาะปลูกข้าวถือเป็นแบบแผนการพัฒนาหลักของสังคม

ข้าว นา คุณค่าเศรษฐกิจของสังคมในสิบสองจุไท

“ตีนไปไฮ่ ตอยอา ตีนไปนา ตอยอ้าย”

“นาเป็นอ้าย ไฮ่เป็นน้อง”

“ไฮ้เต็มตา บ่เหลือนาเฮยกว้าง”
 “ข้าวน้ำนึ่งเหนียว เงินค่านึ่งไต้”
 “มีน้ำจั่งเป็นนา มีนาจั่งเป็นข้าว”
 “มีน้ำจั่งมีเหมือง มีเหมืองจั่งมีตัว”

จากบทข้างต้น ผู้บรรยายอธิบายว่า ระบบการเพาะปลูก การทำนาสำคัญมาก มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และยังสะท้อนระบบเทคโนโลยีการเกษตรกรรมที่ทำให้คนมารวมกลุ่มกันเป็นเมือง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบไร่ด้วย กล่าวคือ ในสังคมเกษตรกรรมไม่ใช่มีแต่ระบบนาในการเพาะปลูกเท่านั้น แต่ยังมีระบบไร่ และระบบชลประทานอื่นๆ อีกด้วย

ข้าวและแบบแผนการเพาะปลูกข้าวของกลุ่มวัฒนธรรมไท

ผู้บรรยายกล่าวว่า แบบแผนของการปลูกข้าวของกลุ่มวัฒนธรรมไทมาจากคนนอกที่มีอำนาจเหนือกว่า และมีลักษณะชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า การสร้างสังคมไทต้นกำเนิดที่ปรากฏในบันทึกเก่าเช่น คนโทเมือง ได้ชี้ให้เห็นอีกด้านหนึ่งว่า องค์ประกอบหลักในการสร้างสังคม ได้แก่ ข้าว ปลา คน ผู้รู้ ผู้ปกครอง ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่แดน (ผู้มีอำนาจเหนือกว่า) ส่งมาให้เพื่อ “แต่งแผ่นดินเมืองลุ่ม” ทั้งสิ้น

แต่ยังมีข้อเสนอด้าน การศึกษาข้าวกับพิธีกรรมในชุมชน โดยได้ยกตัวอย่างงานของ ปราณี วงษ์เทศ (2536) ที่ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ในการทำนาของชาวจ้วง ซึ่งมักจะให้ความสำคัญต่อบทบาทผู้หญิงและการเป็นหญิง ซึ่งพิธีของชาวจ้วงจะให้ชายแต่งเป็นหญิงตีกลองทัด ซึ่งชาวบ้านอธิบายว่าในอดีตผู้หญิงเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน เป็นผู้ชี้แนะการเพาะปลูก บอกชุมชนให้เริ่มทำนา และพิธีหว่านของชาวจ้วงในวงสรีผู้หญิงจะนำข้าวเหนียวหนึ่ง 5 สี (ขาว เหลือง แดง เขียว ม่วง) ใ้ เหล้า ไปบูชาผีข้าวในนาก่อนจะทำการหว่านข้าว

แรกนา พิธีกรรมแห่งการบูรณาการชุมชน ภาพสะท้อนเชิงสัญลักษณ์ของบูรณาการสังคมไท

ผู้บรรยายให้ข้อมูลในแต่ละพื้นที่ว่า ชาวจ้วงแสกนาโดยให้หญิงชราลูกตกไปดิ่งกล้า แล้วนำไปดำเป็นเคล็ดในการแรกนา ซึ่งกลุ่มชาวจ้วงเชื่อว่าเป็นพิธีที่สะท้อนบทบาทหญิงที่เคยเป็นผู้นำชุมชนเกษตรกรรมการเพาะปลูกข้าวของสังคมไทมาก่อน ส่วนทางไทดำจะให้ “เจ้าบ้าน” “เจ้าเมือง” เป็นผู้ตั้งพิธีในการแรกนา ขณะที่ชาวสยามยังทำพิธีแรกนา (ขวัญ) โดยผสมพิธีพุทธและพราหมณ์เข้าไปซึ่งต้องนำโดยประมุขของรัฐ ทั้งหมดนี้จึงกล่าวในเชิงสัญลักษณ์ได้ว่าพิธีแรกนาเป็นพิธีของผู้นำชุมชน

ปัจจุบัน ชาว นา ยังคงมีความหมายต่อสังคมไทยอย่างไร?

ท้ายที่สุดผู้บรรยายได้กล่าวถึงท้ายถึง ชาว นา และการเกษตรของไทยในปัจจุบัน ที่ถูกลดคุณค่า บทบาทข้าวในเชิงวัฒนธรรมว่าได้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนความหมายผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนทางสังคมกลุ่มต่างๆ อีกทั้งชาวนากลับกลายเป็นประชาชนที่มีฐานะต่ำต้อยในสังคม ส่วนบ้านนา กลายเป็นหน่วยสังคมที่มีความหมายเชิงดูถูก ไม่มีความศิวิไลซ์ และปัจจุบันชาวไทยถูกให้ความสำคัญในฐานะสินค้าหลักเท่านั้น แต่ในระดับปฏิบัติกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น

รายการอ้างอิง

- ปราณี กุลละวณิชย์. 2536. "มอง 'จ้วง' จากคำศัพท์พื้นฐาน." รายงานการวิจัยนำเสนอต่อ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2536. "สถานภาพการวิจัยเรื่องจ้วง: พิธีขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์."
รายงานการวิจัยนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สืบค้นวันที่
3 กุมภาพันธ์ 2557. [http://research.culture.go.th/index.php/interest/th/
item/865-2014-03-04-18-04-21_865.html](http://research.culture.go.th/index.php/interest/th/item/865-2014-03-04-18-04-21_865.html).
- Sagart, Laurent. 2005. "Tai-Kadai as a subgroup of Austronesian." In *The Peopling
of East Asia*, edited by Laurent Sagart, Roger Blench and Alicia Sanchez
Mazas, 177-181. London/New York: Routledge/Curzon.
- Scott, James C. 2009. *The Art of not Being Governed: an anarchist history of
upland Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.
- van Schendel, Willem. 2002. "Geographies of Knowing, Geographies of Ignorance:
jumping scale in Southeast Asia." *Environment and Planning D: Society
and Space* 20: 647-668. Accessed February 3, 2014. doi: 10.1068/d16s.